

WSTĘP

Gdym stawiał pierwsze kroki na byżwach śniegowych, największą dla mnie było rozkoszą mknąc szybko po dziewiczej powierzchni białego puchu, nie tkniętego, jak okiem sięgnąć, stopą ludzką¹. Tak pisał w jednej ze swoich publikacji z początku ubiegłego wieku Eugeniusz Piasecki. Od tamtego czasu minęło całe stulecie. Narciarstwo stało się jedną z najpopularniejszych dyscyplin sportu i rekreacji w Polsce. Zanim jednak jazda na nartach przybrała współczesną formę, przeszła długą drogę ewolucji. Istnieje ogólne wyobrażenie o sposobach poruszania się na nartach, brak jednak pełnego opracowania, które dawałoby pogląd na całokształt przemian jakie zachodziły w budowie sprzętu, technice jazdy i stylach narciarskich na ziemiach polskich, poczynając od schyłku XIX wieku, do początku XXI wieku. Nasuwa się więc pytanie, jak w rzeczywistości jeżdżono na nartach i na jakich wzorach opierała się technika, a także, czy powstały specyficzne formy, charakterystyczne dla rodzimego narciarstwa?²

W tym miejscu należałoby wyjaśnić znaczenia niektórych pojęć, które stanowią istotę poniższych rozważań, jak: **technika sportowa**², **technika jazdy na nartach**³, **szkoła narciarska**⁴, **styl jazdy na nartach**⁵.

¹ E. Piasecki, *Jak bawić się w zimie*, „Przegląd Zakopiański” 1900, nr 48.

² „**Technika sportowa**, to czynność ruchowa służąca rozwiązywaniu zadań sportowych i osiągnięciu wyniku sportowego poprzez zwiększenie kompetencji motorycznego działania człowieka i element doskonalenia jego osobowości, [w:] B. Czabański, *Wybrane zagadnienia uczenia się i nauczania techniki sportowej*, Wrocław 1999, s. 13.; „*Sposób wykonania zadania ruchowego, określonego przepisami danej dyscypliny sportu, uzależniony od posiadanych przez konkretnych zawodników cech somatycznych, motorycznych i psychicznych*, [w:] Z. Ważny, *Leksykon treningu sportowego*, Warszawa 1994, s. 153; *Techniką sportową nazywamy sposób wykonania zadania ruchowego*, [w:] *Podstawy treningu sportowego*, pod red. H. Sozańskiego, Warszawa 1999, s. 104.

³ **Technika jazdy na nartach**, to zintegrowany sposób realizacji zadania kinestetycznego, uwarunkowany programem i wytycznymi szkoły jazdy oraz określonymi przepisami i regulaminami, a także uzależniony od predyspozycji poszczególnych narciarzy, w aspekcie ich cech psychicznych i morfologicznych”.

⁴ Leksykon narciarski, zamieszczony w książce *Narciarstwo. Zarys encyklopedyczny*, podaje dwie definicje, które dla jasności przytaczamy w tym miejscu: „**Szkoła narciarska**” (niem. *Skischule*, fr. *Ecole de ski*, ang. *ski-school*) 1. instytucja o charakterze publicznym lub prywatnym, której zadaniem jest nauczanie jazdy na nartach. 2. historycznie ukształtowana koncepcja nauczania narciarstwa, najczęściej w określonym kraju (Norwegia, Austria, Francja). Fundamentalnymi zasadami każdej S.N. są: jej specyficzna technika i wynikająca z niej metoda nauczania, [w:] *Narciarstwo. Zarys encyklopedyczny*, pod red. G. Młodzikowskiego i J. A. Ziemińskiego, Warszawa 1957.

⁵ „**Styłem jazdy**” na nartach nazywamy indywidualny, charakterystyczny dla danego osobnika sposób postępowania się określoną techniką jazdy, w ramach zaleceń danej szkoły narciarskiej. Na podstawie definicji: Z. Ważny, *Leksykon...*, op. cit., s. 144.

Polskie narciarstwo doczekało się wielu opracowań historycznych. Są to jednak publikacje, przybliżające w głównej mierze zagadnienia zawiązywania się jednostek organizacyjnych i rozwoju instytucjonalnego tych form ruchu narciarskiego. Istnieją też opracowania i zestawienia dotyczące dziejów sportu narciarskiego, prezentowanego głównie przez pryzmat historii imprez sportowych i wyników osiągniętych przez polskich narciarzy w zawodach krajowych i zagranicznych. Wiele z nich pochodzi z początku XX wieku. Szczególnie interesująca jest książka *Narciarstwo polskie do I wojny światowej* Zenobiusza Pręgowskiego⁶, gdyż autor tego opracowania sam był narciarzem. Powstały też liczne biografie ludzi związanych z narciarstwem. Wszystkie te opracowania stanowią skarbnicę wiedzy o tej dyscyplinie⁷. Pradzieje narciarstwa na świecie i losy tej dyscypliny w Polsce zostały opisane w książce *Narty – Poradnik narciarski*⁸. Nie ma natomiast w polskim piśmiennictwie syntetycznych prac, które by przybliżyły etapy ewolucji techniki jazdy na nartach w Polsce na przestrzeni lat. Jedynie książki *Narciarstwo. Zarys encyklopedyczny* pod red. G. Młodzikowskiego i J. A. Ziemilskiego⁹ oraz Z. Bielczyk i S. Ziobrzyński *Narciarstwo*¹⁰ i *Podstawy narciarstwa zjazdowego*¹¹, przybliżają

⁶ Autor książki Zenobiusz Pręgowski (narciarz i taternik, działacz Karpackiego Towarzystwa Narciarzy) żył w latach 1884 – 1971. Mylący jest rok pierwszego wydania książki 1994, gdyż opracowanie w całości zostało opublikowane dopiero przez jego syna. Z. Pręgowski, *Narciarstwo polskie do I wojny światowej*, Warszawa 1994.

⁷ A. Kroebl, *Szkieł rozwoju narciarstwa polskiego*, [w:] *O narciarstwie*, Kraków 1912; A. Bobkowski, R. Kordys, *Początki narciarstwa polskiego*, [w:] *Narciarstwo Polskie*, Kraków 1925; A. Fredro-Boniecki, *Podręcznik narciarski*, Kraków 1918, ss. 13-8; wyd. II rozszerzone, Lwów – Kraków – Warszawa 1926, ss. 5 – 16; *Historia narciarstwa polskiego 1907–1914*, [w:] *Narciarstwo Polskie...*, op. cit.; S. Fächer (Faecher), *Towarzystwa Narciarskie w okresie lat 1914–1924*, [w:] *Narciarstwo Polskie...*, op. cit.; „Bob”, *Narciarstwo w wojsku*, [w:] *Narciarstwo Polskie...*, op. cit.; J. Piórecka, *Historia narciarstwa polskiego*, „Wychowanie Fizyczne” 1949, cz. 1, nr 1–2, s. 30–40; S. Ziemia, *Śladami dwóch dekad*, Kraków 1955; *50 lat Polskiego Związku Narciarskiego 1919 – 1969*. Kraków 1969; *Polski Związek Narciarski 1919–1979*, Katowice 1979; Sz. Krasicki, J. Fortecki, J. Bisaga, *Narciarstwo sportowe*, Warszawa – Kraków 1982; Sz. Krasicki, J. Bisaga, *Narciarstwo zjazdowe*, AWF Kraków 1984; R. Wasztyl, *Przyczynek do genezy polskiego narciarstwa*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1988, nr 4, ss. 103–111; K. Chojnacki, P. Klimczak, T. Walkowicz, *Narciarstwo powszechne*. Kraków 1983; K. Chojnacki, *Z kart historii narciarstwa kobiecego w Krakowskim*, [w:] *Rocznik Naukowy AWF Kraków 1988*, T. XXIII; Z. Pręgowski, *Złota księga narciarstwa polskiego. Karpaty Wschodnie*. Warszawa 1992; K. Masłowski, *Historia szkół narciarskich*, Kraków 1987; K. Chojnacki, D. Dudek, *Geneza i działalność Polskiego Związku Narciarskiego w dwudziestolecu międzywojennym (1919–39)*, „Góry i Alpinizm” 1997, nr 12, s. 37–38 i „Góry i Alpinizm” 1998, nr 1, s. 38–39; R. Wasztyl, *U źródeł polskiego narciarstwa*, Kalendarz narciarski 2002; E. Kuczaj-Jasińska, *Początki galicyjskiego taternictwa zimowego*, [w:] *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. R. Wasztyla i M. Orlewicz-Musiał, t. 2, Kraków 2003; i inne.

⁸ J. W. Gajewski, J. Karpiński, W. S. Lenkiewicz, *Narty. Poradnik narciarski*, Kraków 1996.

⁹ *Narciarstwo. Zarys encyklopedyczny...*, op. cit.

¹⁰ Z. Bielczyk, S. Ziobrzyński, *Narciarstwo*, Warszawa 1950.

¹¹ *Podstawy narciarstwa zjazdowego*, pod. red. M. Zatonia, Wrocław 1996.

w znacznej mierze tę problematykę. Powyżej wspomniane opracowania zamykają się na latach pięćdziesiątych XX wieku. Brak takich zestawień zubaża wiedzę na temat całokształtu dziejów rodzimego narciarstwa. Wynika to zapewne z obaw przed trudnościami związanymi z fachowym uchwyceniem i rzetelnym zobrazowaniem problemu.

Głównym celem niniejszej pracy jest zatem przedstawienie sprzętu narciarskiego, jaki był używany na ziemiach polskich, techniki i stylów jazdy na nartach na przestrzeni dziejów oraz próba ich oceny.

Dla uściślenia zakresu problematyki badawczej trzeba wyjaśnić, co stanowi podstawę wiedzy niezbędnej do rozwiązania zadanego problemu: z jakiego sprzętu korzystali polscy narciarze i jakie możliwości techniczne dawały używane przez nich narty, w jaki sposób z biegiem lat ewoluowały style jazdy na nartach, skąd czerpano wzorce, a także co sprawiło, że zyskały one szeroką aprobatę polskich narciarzy.

By odpowiedzieć na wyżej zadane pytania dotyczące techniki i stylów jazdy na nartach, należy się zastanowić:

- jaki był sprzęt narciarski używany przez zwolenników tej dyscypliny na ziemiach polskich oraz w jaki sposób i pod wpływem jakich czynników ulegał on przeobrażeniom?
- na jakich terenach uprawiano tę dyscyplinę i jak dalece warunki geograficzne oraz klimatyczne determinowały preferowane techniki jazdy i style?
- jakie były formy uprawianego narciarstwa (indywidualne, zbiorowe, samodzielne, instruowane, eksploracyjne, autoteliczne)?
- jaki był cel uprawianego narciarstwa (użytkarny, sportowy, turystyczny, rekreacyjny)?
- w jaki sposób poruszano się na nartach?
- z jakiego ekwipunku korzystano?
- skąd czerpano wzory i w jaki sposób je popularyzowano?

Badaniem zostały objęte najstarsze polskie podręczniki narciarskie od roku 1898, tj. od ukazania się najwcześniejszego, do początku XXI wieku. Zapoznano się też z artykułami ukazującymi się na łamach pism tematycznie związanych z narciarstwem. Nierzadko jedyne zachowane do dziś informacje można było odszukać we wspomnieniach Mariana Matzenauera, Władysława Lenkiewicza, Zenobiusza Pręgowskiego, Stanisława Zielińskiego i in. Wiele danych na temat propagowanego sposobu jazdy na nartach wniosły biuletyny i wytyczne szkoleniowe Polskiego Związku Narciarskiego.

Aby przeprowadzić badania, należało zapoznać się szczegółowo z ówczesnie stosowaną terminologią. Opaczne zrozumienie niektórych opisanych tam pojęć i zjawisk mogłoby doprowadzić do przekłamań. Jednym z najważniejszych kroków w postępowaniu badawczym było zaznajomienie się z podłożem materialnym (sprzętem, ekwipunkiem, terenem zaakceptowanym

przez narciarzy). W trakcie badań zapoznano się z zachowanymi egzemplarzami nart, pochodzącymi z różnych okresów, znajdującymi się w zbiorach muzealnych i prywatnych¹². Wiedza o nich pozwala dopiero przejść do badania sposobów wykonywania ewolucji, systemów nauczania techniki jazdy na nartach oraz wzorców, na których ówczesnie się opierano.

Do analizy okresu pionierskiego większość informacji czerpano z opisów i wspomnień autorstwa pionierów narciarstwa. Pozwalają one odtworzyć magiczny klimat panujący wokół narciarstwa, osadzając je w pewnych realiach.

Źródłami bardziej wiarygodnymi od zawierających niekiedy ubarwione opisy wspomnień, są podręczniki przeznaczone dla amatorów narciarstwa¹³. Posiadają one wiele obiektywnych informacji. Podają to, co jest najważniejsze przy poznawaniu techniki jazdy, czyli szczegółowe opisy sprzętu i sposoby wykonywania ewolucji¹⁴.

Powstanie Polskiego Związku Narciarskiego, wraz z rozwojem instytucjonalnego szkolenia instruktorów narciarstwa, przyczyniło się do zwiększenia liczby opracowań poświęconych metodyce nauczania i technice jazdy¹⁵ oraz sportowi wyczynowemu¹⁶, a przewodniki turystyczne PTT, a następnie ZG PTTK, informowały w jaki sposób korzystać z proponowanych szlaków narciarskich¹⁷.

Okres po II wojnie światowej charakteryzował się tym, iż dysponowano coraz bogatszymi, a równocześnie niezwykle licznymi źródłami. Z racji rozpowszechnienia się zróżnicowanych nośników informacji, prasowej i medial-

¹² Zbiory prywatne: Zygmunt Bielczyk, Józef Kusiba, Krzysztof Całka, Janina Czech-Kapłań i in.

¹³ M. Orlewicz-Musiał, *Pierwsze polskie podręczniki narciarskie, jako źródło do badań nad techniką jazdy na nartach*, [w:] *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów...*, op. cit., ss. 300–310.

¹⁴ S. Barabasz, *Wspomnienia narciarza*, Zakopane 1914; L. Fischer, J. Kapeniak, M. Matzenauer, *Kronika śnieżnych tras*, Warszawa 1977.

¹⁵ T. Biernakiewicz, *Gimnastyka domowa dla narciarek i narciarzy*, Kraków 1936; T. Biernakiewicz, *Jak uczyć dzieci i młodzież jazdy na nartach*, Kraków 1937; A. Bobkowski, *Podręcznik narciarski*, Kraków 1918; S. Fächer, *Kurs jazdy na nartach i 6-cio dniowy kurs dla początkujących. Metoda zalecona przez komisję sportową Polskiego Związku Narciarskiego*, Kraków 1928; J. Radło, *Nauka narciarstwa*, Lwów (b.d.w. książka wydana po 1934 r.); J. Skład, *Kurs narciarstwa metodą równoległych nart*, Lwów – Warszawa 1936; *Wytyczne nauczania i zasady jazdy na nartach* – instrukcja komisji wyszkoleniowej Polskiego Związku Narciarskiego. Oprac. L. Lubicz-Nycz, Kraków 1938; A. Zieliński, *Jak zostać narciarzem – wiadomości wstępne o sprzęcie narciarskim*, Kraków 1935; W. Ziętkiewicz, *Jazda na nartach. Podręcznik dla instruktorów uczniów i samouków*, Warszawa 1930; Wydanie II poprawione i uzupełnione. Warszawa 1933.

¹⁶ A. Kasprzyk, B. Czech, *Narciarska zaprawa biegowa i skokowa*. Kraków 1934; *Narciarskie Mistrzostwa Świata. Zawody FIS. Zakopane, 11–19. II. 1939*. Kraków 1939.

¹⁷ T. Chlebowski, *Gdzie urządzić i jak prowadzić kursy narciarskie*, Kraków 1933; M. Dudryk, *Przewodnik narciarski po terenach Karpat Wschodnich*, Kraków 1925; W. Midowicz, M. Augustynowicz, *Przewodnik narciarski po Beskidzie Zachodnim*, Kraków 1928; J. Oppenheim, *Szlaki narciarskie Tatr Polskich i główne przejścia na południową stronę*, Kraków 1936.

nej popularyzacji sportu narciarskiego¹⁸, wydawane cyklicznie podręczniki i skrypty dla instruktorów wносиły wiele istotnej wiedzy o rozwoju techniki jazdy w ciągu lat. Niezwykle istotne okazały się programy nauczania, wytyczne szkoleniowe oraz podręczniki akademickie.

Na przestrzeni lat narciarstwo się przeobrażało. Przy omawianiu zagadnień związanych z techniką starano się odnosić je do szerokiego tła historycznego, wpływów światowych technik i szkół jazdy na rozwój narciarstwa w Polsce. W pracy nie ograniczono się wyłącznie do działalności polskich narciarzy. Niezbędne było zaprezentowanie tła europejskiego narciarstwa, gdyż nasze rodzime narciarstwo opierało się na wzorach zagranicznych.

W tematykę wprowadzają rozdziały ujęte chronologicznie. Odpowiadają one kolejnym etapom rozwoju jazdy na nartach. Publikacja zawiera liczne cytaty, które pozwolą lepiej ocenić i zrozumieć większość zjawisk z przeszłości tej dyscypliny.

Zainteresowanych tematyką odsyłamy do zamieszczonego na końcu piśmiennictwa.

Autorzy

¹⁸ M. Matzenauer, „Skok stulecia” Wojtka Fortuny, [w:] B. Tuszyński, *Sportowe pióra...*, op. cit., ss. 322–330; seria wydawnictw albumowych *Na olimpijskim szlaku*, wyd. PKOl, Warszawa, lata 1956–1980.